

УДК 378.147:009

М.Г.Ступак,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

МОТИВАЦІЙНИЙ ПРОФІЛЬ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядається система мотивів вивчення іноземної мови, співвідношення пізнавального мотиву та мотивів досягнення й афіліації в мотиваційному профілі студентів, шляхи оптимізації навчання іноземної мови.

В статье рассматривается система мотивов изучения иностранного языка, соотношения познавательного мотива и мотивов достижения, и афiliationи в мотивационном профиле студентов, пути оптимизации учебы иностранного языка.

The article deals with the system of motives in foreign language study as well as the correlation of the cognitive motivation, motivation of achievement and affiliation in the students' motivational profile. The ways of foreign language study optimization are being analyzed.

Ключові слова: мотивація навчання, система навчання, система мотивів, вивчення іноземної мови, мотиваційний профіль.

В умовах інноваційних змін у науковому, технічному та соціально-економічному розвитку українського суспільства перед вищою школою стоїть завдання підготувати компетентного фахівця, що вміє належним чином мобілізувати набуті знання, вміння та навички в професійній діяльності. Сучасні працедавці потребують досвідчених працівників, здатних до прийняття професійних рішень, вирішення типових і нетипових завдань. Причому найбільш суттєвими є вимоги щодо здатності фахівця досягати конкретних цілей та ефективного використання професійних вмінь і навичок у реальних умовах на ринку праці. З цією метою питання підвищення ефективності професійної підготовки спеціалістів та максимального використання можливостей всіх навчальних дисциплін набувають сьогодні особливої актуальності. Це стосується й дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування», у процесі засвоєння якої підвищується інтелектуальний потенціал студентів, удосконалюються пам'ять і мовлення, розширюється світогляд майбутнього спеціаліста.

Одним із важливих питань у психології та методиці навчання іноземних мов є питання диференціації та індивідуалізації, тобто свідомого управління навчальним процесом студентів через знання та врахування їхніх індивідуально-психологічних особливостей. До останніх належать, зокрема особливості мотиваційної сфери особистості, провідна роль якої у професійній підготовці неодноразово підкреслювалась педагогами та психологами.

Проблемам мотивації навчання (зокрема взаємодії мотивів) велику увагу приділяли такі відомі вчені, як В.Г.Асеев, Л.І.Божович, І.І.Вартанова, В.К.Вілюнас, І.О.Зимня, Є.П.Ільїн, М.А.Качалов, В.І.Ковальов, Ю.А.Комарова, В.П.Кузовлев, О.М.Леонтьев, Є.І.Пассов та ін.

В.Вілюнас вважає, що саме мотивація справляє загальний стимулюючий вплив на протікання розумових процесів, стає джерелом інтелектуальної та творчої активності особистості та позитивно впливає на якість знань; вона є найважливішою внутрішньою умовою розвитку прагнення до самоосвіти та має діагностичне значення, тобто є показником багатьох важливих характеристик особистості [2].

За словами І.Зимньої, у загальній структурі мотивації домінують основний та пізнавальний мотиви. Основний мотив визначає систему навчання й формує ставлення до неї. Пізнавальний мотив полягає в бажанні дізнатися щось нове. Взаємодія основного та пізнавального мотивів пояснює зв'язок між змістовною й організаційною стадіями процесу навчання [3, с.26].

Для оптимальної організації процесу навчання іноземних мов важливими питаннями для викладача є, по-перше, глибокі знання особистісних характеристик студентів, по-друге, вміння вчасно виявляти їх та раціонально спрямовувати. З цією метою необхідно звернутися до теоретичних досліджень з проблем мотивації, а також визначити її зв'язок зі змістом навчання іноземної мови, оскільки мовна діяльність спрямовується на досягнення певного позитивного або негативного результату в конкретній комунікативній ситуації [4, с.180].

Аналіз наявної вітчизняної та іноземної літератури виявив, що нині немає єдиної думки стосовно визначення таких термінів, як «система мотивів» та «мотивація навчання». У даній статті ми спробуємо дати визначення цим термінам у контексті вивчення іноземної мови.

Під системою мотивів ми будемо трактувати сукупність імпульсів, що спонукають та спрямовують студентів на глибше вивчення іноземної мови, її вдосконалення й прагнення розвивати потреби пізнання мовної діяльності. Мотивацію навчання ми визначимо як сукупність комунікативно-пізнавальних потреб і потреб у досягненні й афіліації.

Метою статті є визначення системи мотивів студентів ЧТЕІ у процесі вивчення іноземної мови, експериментальне дослідження співвідношення пізнавального мотиву та мотивів досягнення й афіліації в мотиваційному профілі студентів, а також формування умов оптимізації навчання іноземних мов, що складають основу для ефективності пізнавальної та мовної діяльності студентів.

Більшість студентів ЧТЕІ почала вивчати іноземну мову в 5-му класі середньої школи. При цьому особлива увага приділялась навчанню основних навичок читання та перекладу тексту, значно менше уваги – вмінню спілкуватись іноземною мовою, розуміти граматичні норми й правила, і зовсім мало уваги приділялось аудіюванню та засвоєнню фонетичних особливостей мови, що вивчається.

Оволодіння основами граматики іноземної мови та подолання страху спілкування чужою мовою є найбільш важкими складовими процесу

навчання не тільки в школі, але й у вищому навчальному закладі.

Зрозуміло, що на початковому етапі навчання інтерес до вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі визначається мотивами, які були сформовані у студентів ще в школі. Такі мотиви часто бувають негативними і перешкоджають цільовій перспективі оволодіння іноземною мовою.

Водночас майже всі студенти усвідомлюють необхідність та престижність знання іноземної мови. Так, студенти ЧТЕІ вважають, що глибокі знання іноземної мови допоможуть їм: працювати в Інтернеті; забезпечити конкурентоспроможність під час влаштування на роботу; полегшити можливість та умови поїздки за кордон; удосконалити загальні та спеціальні знання; читати літературу в оригіналі; слухати улюблені пісні, розуміючи їхній зміст; брати участь у міжнародних конференціях; спілкуватися з носіями мови й вести з ними ділове та особисте листування.

Досвід роботи показує, що мотиваційний профіль студентів у процесі вивчення іноземної мови може різко змінюватися в негативну або позитивну сторони. Це залежить від стилю роботи викладача та результатів навчання. Наприклад, постійне використання лише одного підручника, одноманітних видів вправ зменшує кількість позитивних емоцій, і студент, таким чином, перетворюється на пасивного спостерігача.

Аналіз причин, які, за думкою самих студентів, заважають їм проявляти активність на заняттях з іноземної мови, засвідчив, що, перш за все, їх стримує страх зробити помилки, виявити свою некомпетентність та виглядати гірше за інших, а інколи й відсутність інтересу до питань, що обговорюються.

Як і очікувалось, активність студентів на заняттях з іноземної мови пов'язана з перевагою у них соціальних і комунікативних мотивів, з мотивацією досягнення (насамперед з прагненням до успіху) та з мотивацією афіліації (варіант, коли високий рівень розвитку мотиву «прагнення до людей» поєднується з низьким рівнем розвитку мотиву «страх бути відкинутим»). Водночас протилежне поєднання двох мотивів афіліації (високий рівень розвитку мотиву «страх бути відкинутим» та низький рівень розвитку мотиву «прагнення до людей») і наявність страху невдачі є тими чинниками, які перешкоджають студентам проявляти активність [7, с.290].

Відповіді деяких студентів ЧТЕІ показали, що постійна практика на заняттях з іноземної мови гальмує їхню активність. Це відбувається через страхи, які пов'язані, насамперед, з особистісною тривожністю та негативним попереднім досвідом студентів, коли їхні мовні помилки каралися [8, с.48]. Висока тривожність підсилює мотив «уникнення невдачі» та пригнічує мотив «прагнення до успіху», тому врахування цих моментів є, на нашу думку, важливим етапом формування й розвитку мотивації досягнення.

Як стверджує Є.Пассов [6, с.59], зацікавленість процесом навчання

іноземної мови базується на внутрішніх мотивах, які є наслідком саме іншомовної діяльності. Отже, для підтримання зацікавленості предметом викладач повинен розвивати внутрішні мотиви студентів. Тут спрацьовує не стимуляція, а внутрішнє спонукання, тобто мотивація не залучається до процесу навчання із зовнішнього боку та не нав'язується студентам. У даному випадку мотивація безпосередньо започатковує процес навчання.

Оскільки вивчення іноземних мов відбувається в процесі спілкування, за допомогою якого здійснюється обмін інформацією, ідеями та інтересами, то основну увагу доцільно приділяти суто особистісним характеристикам студентів. Без урахування цих характеристик навчання студентів відокремлюється від їхніх реальних почуттів, думок, інтересів, тобто джерело, що «живить» процес навчання, зникає [1, с. 39].

Саме врахування особистісних характеристик приводить до виникнення ситуаційної комунікативної мотивації, що забезпечує ініціативну участь студента в реальному спілкуванні.

З усього різноманіття характеристик особистісна індивідуалізація, що сприяє комунікативній мотивації, диференціює шість найголовніших характеристик студента як особистості: 1) контекст діяльності; 2) особистий досвід; 3) сфера бажань, інтересів, схильностей; 4) емоційно-чуттєва сфера; 5) світогляд; 6) статус у групі. Всі перераховані характеристики треба брати до уваги для досягнення ефективного результату в процесі вивчення іноземної мови.

Успішність опанування іноземною мовою в її когнітивній функції сприяє формуванню мовного чуття. Пізнавальні мотиви формують стійку мотивацію постійного спілкування. Використання іноземної мови з метою одержання певної інформації (читання журналів, газет, тлумачних словників) робить її незамінною для пізнавальної діяльності студентів, тобто іноземна мова підсилює загальну пізнавальну діяльність студентів і, таким чином, підвищується мотивація її вивчення.

З урахуванням індивідуального розвитку потреб студентів можна виділити такі види мотивації: комунікативну, що визначається потребою в спілкуванні; лінгвопізнавальну, що базується на прагненні студентів до пізнання мовних явищ; країнознавчу, що залежить від тематики й емоційної зацікавленості студентів.

Мотиваційний аспект має вирішальне значення також і для активізації таких психологічних процесів, як мислення, сприйняття, розуміння й засвоєння іншомовного матеріалу. Для цього необхідно підвищувати рівні мотивації, сприяючи розвитку пізнання й інтелектуальної діяльності студентів.

Психічні та фізичні відчуття, усвідомлені внутрішні або зовнішні потреби набувають змісту, стимулюючи, таким чином, мовну й розумову діяльність, що приводить до бажання більше дізнатися й навчитися формулювати думки

іноземною мовою. Саме в такій ситуації задовольняються потреби особистості та створюється позитивний настрій для вивчення іноземної мови. Таким чином, мотиви, інтереси, ситуації та настрої є взаємозумовленими, внаслідок чого створюється гармонійна єдність особистості, яка визначається як «внутрішній енергізатор» [5, с.63].

Процес вивчення іноземної мови детермінується системою спонукальних мотивів. Існує пряма залежність між системою мотивів навчального процесу та її результативними й професійними характеристиками. Провідними в цій системі є соціальні, комунікативні й пізнавальні мотиви. Найбільш впливовим серед соціальних є мотив досягнення – прагнення досягти успіху в професійній діяльності. Підкреслена значущість комунікативних і пізнавальних мотивів є цілком закономірною, оскільки, маючи результативну спрямованість, вони відображають цільову перспективу оволодіння мовою, на що викладач повинен постійно звертати увагу студентів.

Водночас активність студентів може стримуватися, насамперед, страхами, що пов'язані як з їхньою особистісною тривожністю, так і з наявністю негативного досвіду. Звідси витікає необхідність формування у студентів уміння чітко окреслювати найближчу та подальшу перспективи своїх дій, ставити реальні завдання й знаходити засоби їхнього досягнення.

Викладач будь-якої навчальної дисципліни повинен брати до уваги психологічну сторону навчання. Очевидно, основними організаційними завданнями навчального процесу можна вважати створення для студентів умов, за якими вони бачили б реальні результати своєї роботи; були б упевнені в уважному та доброзичливому ставленні викладача, який враховує їхні індивідуально-психологічні особливості та вміє створити на заняттях ділову й емоційно насичену атмосферу; могли б розкрити свій творчий потенціал.

Отже, можна стверджувати що мотиваційний профіль особистості є не тільки зручною формою презентації її основних мотивів, але й важливим дослідницьким конструктом, який детермінує особливості поведінки людей, зокрема, – у процесі навчання [7, с. 292].

Позитивна роль мотивів і настанов в інтенсифікації пізнавальної діяльності вимагає цілеспрямованої психологічної мобілізації студентів у процесі навчання, чітких і зрозумілих інструкцій з боку викладача щодо наступного виду діяльності. На мотивацію пізнавальної діяльності впливають також зміст занять, методика викладання, інтерес до навчання, особистість викладача, взаємовідносини в студентському колективі та ін. Це сприяє розвитку навичок самостійного аналізу, вмінню відстоювати власну думку, знаходити оптимальні варіанти вирішення завдань, що є важливими умовами професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Список використаних джерел:

1. Вартанова И.И. К проблеме мотивации учебной деятельности // Вестник МГУ: Серия 14.

Психологія. – 2000. – №4. – С. 33-41.

2. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М.: Изд-во МГУ, 1886. – 226 с.

3. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1990. – 206 с.

4. Качалов Н.А. Мотивационные аспекты профессионально-ориентированного обучения иностранному языку в ВУЗе // Межвузовский сб. науч. тр. – 2003. – 185 с.

5. Леонтьев А.А. Потребности, мотивы, эмоции. Конспект лекций. – М.: Издательство МГУ, 1999. – 123 с.

6. Пассов Е.И., Кузовлев В.П., Коростелев В.С. Цель обучения иностранному языку на современном этапе развития общества // Иностранные языки в школе. – 2001. – №6. – С. 57-60.

7. Поливанова Е.Е. Некоторые особенности мотивационного профиля личности студентов / Е.Е. Поливанова. – Вісник Харків. ун-ту. Сер. Психологія. – Х., 1999. – № 432. – С. 289-292.

8. Ячина А.С. К вопросу об уровнях соотношения мотивов, целей и способов самостоятельной работы студентов, направленной на усвоение учебного материала студентами / А.С. Ячина // Вестник ХГУ. – Х., 1989. – № 320. – С. 47-50.